

پایان‌نامه کارشناسی ارشد
رشته: علوم تربیتی (گرایش تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی)

عنوان تحقیق:

تحلیل محتوای کتاب‌های بخوانیم، مدنی، هدیه‌های آسمانی و قرآن پایه‌های سوم تا پنجم ابتدایی سال 88 به منظور بررسی برخی مقوله‌های تربیت اخلاقی

استاد راهنما: دکتر ایراندخت فیاض

استاد مشاور: دکتر فرخنده مفیدی

استاد داور: دکتر حسن ملکی

دانشجو: نرگس درامامی

تاریخ دفاع: مهر 1390

پایان‌نامه کارشناسی ارشد
رشته: علوم تربیتی (گرایش تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی)

عنوان تحقیق:

تحلیل محتوای کتاب‌های بخوانیم، مدنی، هدیه‌های آسمانی و قرآن پایه‌های سوم تا پنجم ابتدایی سال 88 به منظور بررسی برخی مقوله‌های تربیت اخلاقی

استاد راهنما: دکتر ایراندخت فیاض

استاد مشاور: دکتر فرخنده مفیدی

استاد داور: دکتر حسن ملکی

دانشجو: نرگس درامامی

تاریخ دفاع: مهر 1390

تقدیم به :

شهیدانی که با خون خود دین اخلاق یعنی اسلام را بیمه نمودند ، عالمان و صاحب نظران متعهدی که در راه تعلیم و تربیت فرزندان این مرز و بوم، از جان و دل تلاش نموده اند و نیز تمامی آنانکه فعالیت در عرصه تعلیم و تربیت را مجاهدت در راه خدا دانسته؛ برای جلب رضای حق تعالی بدون چشمداشت مادی، دلسوزانه خدمت می نمایند تا در تربیت نسلی سالم، صالح و متعهد سهمی داشته باشند.

تشکر و قدردانی

بعد از حمد و سپاس خداوند ، از والدین خود سپاسگزارم که بنیان تربیتی ام را برتعالیم دین مبین اسلام بنا نهادند و نیز بر خود لازم می دانم از همسرم به جهت حمایت های بی دریغ معنوی و مادی تشکر و قدردانی ویژه بنمایم؛ چراکه بی شک بدون همراهی و همکاری های دلسوزانه وی قادر به پیمودن راه نبودم . همچنین از کلیه کسانی که در مسیر تعلیم و تربیت بنده نقشی داشته اند و یا در انجام تحقیق حاضر همکاری نموده اند، به ویژه استادان محترم ، دکتر ایراندخت فیاض استاد راهنما، دکتر فرخنده مفیدی استاد مشاور و دکتر حسن ملکی استاد داور که در این زمینه ، بیشترین زحمت را تقبل نمودند؛ کمال قدردانی و تشکر را دارم .

چکیده

پژوهش حاضر با هدف کلی "بررسی برخی مقوله های تربیت اخلاقی در کتاب های بخوانیم، مدنی، هدیه های آسمانی و قرآن پایه های سوم تا پنجم ابتدایی" از نظر فراوانی مقوله های مورد بررسی (صداقت، احترام به خود و دیگران، نیکی به والدین، امانت داری، وفای به عهد و مهربانی) و نیز شیوه ارائه ی آن ها انجام شده است. سؤال اساسی تحقیق عبارت است از: "در محتوای کتب درسی دوره ابتدایی تا چه اندازه مقوله های تربیت اخلاقی مورد توجه قرار گرفته است؟". سؤالات جزئی نیز عبارتند از: - مقوله های تربیت اخلاقی با چه شیوه ای در کتب درسی آمده است؟ - فراوانی هر یک از مقوله های تربیت اخلاقی مورد بررسی، در کتاب های بخوانیم، مدنی، هدیه های آسمانی و قرآن پایه های سوم تا پنجم ابتدایی به چه میزان است؟ - آسیب های فعلی کتب درسی در مورد تربیت اخلاقی کدامند؟ - چه راهکارهایی برای رفع آسیب ها وجود دارد؟ .

برای یافتن پاسخ سؤالات تحقیق، با بهره گیری از روش تحلیل محتوا، کتاب های درسی مذکور که در سال 1388 چاپ شده اند مورد بررسی، تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. فراوانی مضامین، تصاویر و فعالیت های دانش آموزی (تمرین ها و تکالیف مندرج در کتاب)، پس از شمارش و درج در جداول توزیع فراوانی و درصد، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است .

طبق نتایج پژوهش، علی رغم اهمیت نقش نهاد آموزش و پرورش در فرآیند تربیت متریبان و نیز محوریت اساسی کتب درسی در جریان تعلیم و تربیت، در کتاب های درسی، به مسأله مهمی چون تربیت اخلاقی به طور جدی و علمی پرداخته نشده است. همچنین بیشتر مطالب کتب درسی، به شکل مضامین انتزاعی ارائه شده اند و از شیوه های متناسب با رده سنی متریبان دوره ابتدایی، در جهت ارتقاء شناخت و نگرش اخلاقی و در نهایت، التزام به آموزه های اخلاقی در آنان، کمتر بهره برده شده است.

فهرست مطالب:

1- کلیات تحقیق.....	1
مقدمه	2
1-1 بیان مسأله	3
2-1 اهمیت و ضرورت تحقیق	5
3-1 اهداف تحقیق	10
4-1 سؤالات تحقیق	11
5-1 تعریف مفاهیم و واژه‌های اختصاصی طرح	11
1-5-1 تحلیل محتوا	11
2-5-1 کتب درسی	12
3-5-1 دوره ابتدایی	13
4-5-1 تربیت اخلاقی	13
2- مبانی نظری و پیشینه تحقیق.....	18
مقدمه	18
1-2 مبانی نظری	20
1-1-2 تربیت اخلاقی از دیدگاه صاحب‌نظران مسلمان و غیرمسلمان	20
2-1-2 فضایل اخلاقی در آیات و روایات	23
3-1-2 فواید علم اخلاق	25
4-1-2 ضرورت فراگیری علم اخلاق	31
5-1-2 موضوع علم اخلاق	37
6-1-2 فعل اخلاقی	40
7-1-2 هدف تربیت اخلاقی	43
8-1-2 زمان مناسب برای تربیت اخلاقی	46
9-1-2 بررسی انواع روابط اخلاقی	52

54.....	10-1-2 بررسی مقوله‌های تربیت اخلاقی در آیات و روایات
93.....	2-2 اهداف تربیتی دوره ی ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی
97.....	1-2-2 بررسی مراحل تلفیقی و انجام عملی اهداف
99.....	2-3 پیشینه تحقیق
99.....	1-2-3 پیشینه پژوهشی مرتبط با تحقیق حاضر
99.....	1-1-2-3 تحقیقات مرتبط از نظر موضوع
102.....	2-1-2-3 تحقیقات مرتبط از نظر روش
105.....	3- روش شناسی تحقیق
106.....	1-3 روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها
106.....	2-3 روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
106.....	3-3 نوع تحقیق
105.....	4-3 جامعه‌ی آماری
107.....	5-3 حجم نمونه و شیوه‌ی نمونه‌گیری
108.....	6-3 روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
106.....	7-3 مراحل انجام تحلیل محتوا
106.....	1-7-3 شناسایی اسناد مربوط به اهداف پژوهش
107.....	2-7-3 مشخص کردن اهداف و سؤال‌های پژوهش
107.....	3-7-3 انتخاب اسنادی برای تحلیل
107.....	4-7-3 تدوین روش مقوله بندی
107.....	5-7-3 انجام تحلیل محتوا
110.....	6-7-3 تفسیر نتایج
108.....	8-3 معرفی کتاب‌های درسی مورد تحلیل
114.....	9-3 نمونه‌هایی از مصادیق مقوله ها در محتوای کتب درسی
114.....	1-9-3 صداقت (راست گویی)
115.....	2-9-3 ارتباط با خدا:

116.....	3-9-3 ارتباط با مردم و جامعه
117.....	4-9-3 احترام به خود
117.....	5-9-3 نیکی به والدین
118.....	6-9-3 وفای به عهد
118.....	7-9-3 امانت داری
119.....	8-9-3 مهربانی
1223.....	4- یافته‌های تحقیق
124.....	مقدمه
173.....	5- بحث و نتیجه‌گیری
172.....	مقدمه
173.....	1-5 خلاصه یافته‌های پژوهش
176.....	2-5 بحث پیرامون یافته‌های پژوهش
185.....	3-5 پیشنهادها
183.....	1-3-5 پیشنهادهای کاربردی
184.....	2-3-5 پیشنهادهای پژوهشی
188.....	4-5 تنگناها و محدودیت های تحقیق
187.....	6- منابع
187.....	1-6 کتاب ها
193.....	2-6 پایان نامه ها
192.....	3-6 مقاله ها
192.....	4-6 منابع اینترنتی

فهرست جداول:

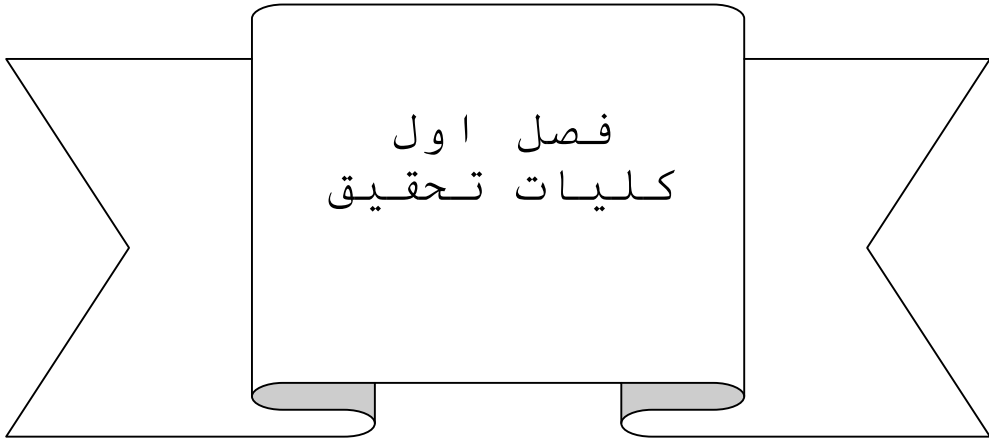
- جدول 4-1: توزیع فراوانی و درصد شیوه‌ی ارائه مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب و پایه‌های تحصیلی مورد بررسی 124
- جدول 4-2: توزیع فراوانی و درصد شیوه‌ی ارائه مقوله‌های تربیت اخلاقی به تفکیک پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم 123
- جدول 4-3: توزیع فراوانی و درصد شیوه‌ی ارائه مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه سوم ابتدایی ۱۲۸
- جدول 4-4: توزیع فراوانی و درصد شیوه‌ی ارائه مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه چهارم ابتدایی ۱۳۰
- جدول 4-5: توزیع فراوانی و درصد شیوه‌ی ارائه مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه پنجم ابتدایی 130
- جدول 4-6: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی ارائه شده به شکل مضموندر کتب مورد بررسی پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 132
- جدول 4-7: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی ارائه شده به شکل تصویر در کتب مورد بررسی پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 134
- جدول 4-8: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی ارائه شده به شکل فعالیت در کتب مورد بررسی پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 136
- جدول 4-9: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتاب "مدنی" پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی ۱۴۱
- جدول 4-10: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتاب "هدیه‌های آسمانی" پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 144
- جدول 4-11: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتاب "بخوانیم" پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 145

- جدول 4-12: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتاب " قرآن " پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی ۱۵۰
- جدول 4-13: توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی 152
- جدول 4-14 : توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی به تفکیک پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 153
- جدول 4-15 : توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه سوم ابتدایی 155
- جدول 4-16 : توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه چهارم ابتدایی 157
- جدول 4-17 : توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی در کتب مورد بررسی در پایه پنجم ابتدایی 161
- جدول 4-18 : توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی در هر یک از پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 163
- جدول 4-19 : توزیع فراوانی و درصد مقوله‌های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی و به تفکیک پایه‌های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی ۱۶۶

فهرست نمودارها:

- نمودار 4-1: توزیع فراوانی شیوه ارائه مقوله های تربیت اخلاقی در کتب و پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 125
- نمودار 4-2: توزیع فراوانی شیوه ی ارائه مقوله های تربیتی اخلاقی به تفکیک پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 127
- نمودار 4-3: توزیع فراوانی شیوه ی ارائه مقوله های تربیتی اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه تحصیلی سوم ابتدایی 129
- نمودار 4-4: توزیع فراوانی شیوه ی ارائه مقوله های تربیتی اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه تحصیلی چهارم ابتدایی 131
- نمودار 4-5: توزیع فراوانی شیوه ی ارائه مقوله های تربیتی اخلاقی در کتب مورد بررسی پایه تحصیلی پنجم ابتدایی 133
- نمودار 4-6: توزیع فراوانی مقوله های تربیتی اخلاقی ارائه شده به شکل مضموندر کتب مورد بررسی پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 135
- نمودار 4-7: فراوانی مقوله های تربیتی اخلاقی ارائه شده به شکل تصویر در کتب مورد بررسی پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 137
- نمودار 4-8: فراوانی مقوله های تربیتی اخلاقی ارائه شده به شکل فعالیت در کتب مورد بررسی پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 139
- نمودار 4-9: فراوانی مقوله های تربیتی اخلاقی در کتاب "مدنی" پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 142
- نمودار 4-10: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی در کتاب "هدیه های آسمانی" پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 143
- نمودار 4-11: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی در کتاب "بخوانیم" پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 146
- نمودار 4-12: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی در کتاب "قرآن" پایه های تحصیلی مورد بررسی 149

- نمودار 4-13: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی 154
- نمودار 4-14: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی به تفکیک پایه های تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 156
- نمودار 4-15: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی در پایه تحصیلی سوم ابتدایی 158
- نمودار 4-16: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی در پایه تحصیلی چهارم ابتدایی 160
- نمودار 4-17: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی به تفکیک کتب مورد بررسی در پایه تحصیلی چهارم ابتدایی 162
- نمودار 4-18: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی ارائه شده در کتب پایه تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی. 165
- نمودار 4-19: فراوانی مقوله های تربیت اخلاقی ارائه شده بر اساس کتب مورد بررسی در پایه تحصیلی سوم تا پنجم ابتدایی 168

۱- کلیات تحقیق

مقدمه

تعلیم و تربیت افراد یک جامعه بر روی کیفیت شخصیت، منش و اعتقادات آنان تأثیر بسزایی دارد و نتیجه این کیفیت، در رفتار آنان نمایان خواهد شد. شخصیت، منش، رفتار و به ویژه رفتار اجتماعی، رشد جسمانی، عقلانی، فرهنگی و اخلاقی شخص بر اثر ارتباط با سایرین در دوران کودکی شکل می‌گیرد. بنابراین می‌توان گفت کیفیت دوران بزرگسالی انسان‌ها به کیفیت تعلیم و تربیت آنان در دوره کودکی بستگی کامل دارد و از آنجا که دوران کودکی، آغاز حرکت و تلاش برای زیستن و مقدمه‌ای برای دوران نوجوانی، جوانی و بزرگسالی و همچنین اساس زندگی بزرگسالی می‌باشد؛ بایستی امور مربوط به این دوره به طور رسمی و جدی مورد توجه قرار گیرد.

بعد از خانواده، نهادهای تعلیمی و تربیتی مانند آموزش و پرورش، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و کلیه بخش‌های فرهنگی - آموزشی، مسئول و موظف هستند که به تعلیم و تربیت همه جانبه افراد جامعه انسانی بپردازند که در این میان، نهاد آموزش و پرورش وظیفه ویژه‌ای دارد. رسالت مهم نظام آموزشی اسلامی، برنامه ریزی برای پرورش انسان‌هایی مؤمن، اندیشه ورز، خلاق، متعهد و عامل به تعالیم اسلامی است. در جمهوری اسلامی ایران، بر مبنای اعتقاد به این اصل که اسلام طرحی برای حیات طیبه در دنیا و فلاح و رستگاری در آخرت است؛ تمامی برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در همین راستا سامان دهی می‌شوند که شامل برنامه‌های تربیتی آموزش و پرورش نیز می‌گردد.

اهداف متعالی اسلام، ریشه در مسئولیتی دارد که پیامبر اسلام(ص) برای آن مبعوث شده اند و به جامعه توحیدی و نظام دینی هویت می‌بخشد. خداوند در آیه 164 سوره آل عمران می‌فرماید: ﴿وَمَا جَعَلْنَا

لِلدِّينِ كَيْفَ شَاءَ لِلدِّينِ عَاقِبَةً إِنَّهُ يَرْجِعُ إِلَى اللَّهِ فَإِنَّ إِلَهَهُ يَخْتَرُ ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٦٤﴾

وَمَا جَعَلْنَا لِلدِّينِ كَيْفَ شَاءَ لِلدِّينِ عَاقِبَةً إِنَّهُ يَرْجِعُ إِلَى اللَّهِ فَإِنَّ إِلَهَهُ يَخْتَرُ ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٦٤﴾

رسولی از خودشان در میان آنان برانگیخت که بر آنها آیات خدا را تلاوت کند و نفوسشان را از هرنقص و آلائش پاک گرداند و به آنان احکام شریعت و حقایق حکمت بیاموزد هر چند پیش از آن گمراهی آنان آشکار بود". چنانکه خداوند علت بعثت پیامبر(ص) را تزکیه و تعلیم می‌داند و رسول اکرم(ص) نیز تکمیل مکارم اخلاق را دلیل مبعوث شدنشان ذکر می‌کنند؛ توجه به تربیت اخلاقی به عنوان یکی از جنبه‌های مهم تعلیم و تربیت، از جمله موارد مهم در عرصه تعلیم و تربیت می‌باشد. در اغلب جامعه‌ها کودکان در سنین 5/5 تا 6 سالگی وارد مدرسه می‌شوند و قسمت بیشتری از وقت خود را در محیط مدرسه می‌گذرانند. بیشتر محققان روان‌شناسی که رشد شخصیت را حاصل تعامل بین فرد و محیط اطراف می‌دانند، سال‌های دبستانی را برای رشد بعضی جنبه‌های شخصیتی بسیار اساسی و مهم می‌دانند(کریمی، 1384، ص 54).

در محیط مدرسه که مهم‌ترین محیط تربیتی بعد از خانواده محسوب می‌شود، کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین ابزارهای آموزشی هستند که در جریان تعلیم و تربیت، برای انتقال اهداف، افکار، عقاید، سیاست‌ها و مانند آن مورد استفاده قرار می‌گیرند و بیشترین کاربرد را نیز دارا می‌باشند. بنابراین، بررسی محتوای کتاب‌های درسی در هر عصر و دوره‌ای می‌تواند به غنی‌سازی آنها کمک نماید.

۱-۱ بیان مسأله

یکی از مسائلی که همواره در تمامی اعصار و ادیان با درجه اهمیت، نوع و روشی متفاوت، مورد توجه قرار گرفته است، تعلیم و تربیت انسان می‌باشد. انسان که اشرف مخلوقات و دارای فطرتی پاک است، علی‌رغم داشتن عقل و شعور، اراده و اختیار، در طول زندگی خود ممکن است در تشخیص راه درست دچار اشتباه شده، به بیراهه برود. بنابراین آدمی از بدو خلقت تا کنون نیازمند هدایت بوده است تا در دنیا با بهره‌گیری از نیروی عقل به اختیار و اراده‌ی خویش، درست را از نادرست تشخیص دهد. چه بسا به همین علت است که خداوند در آیه 2 از سوره‌ی جمعه می‌فرماید: "اوست خدایی که در میان عرب امّی پیامبری را از میان همان مردم برانگیخت تا آیات

خدا را برای آنان تلاوت کند و نفس آنان را از آلودگی‌ها پاک کند و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد، چرا که پیش از آن در گمراهی آشکار بودند."

انسان‌ها که دارای دو بعد روحانی و جسمانی هستند، به جهت داشتن فطرت پاک، فطرتاً به نیکی‌ها و فضایل اخلاقی گرایش دارند، لیکن همانگونه که به بیماری‌های جسمی دچار می‌شوند، ممکن است به بیماری‌های روحی نیز گرفتار گردند و فطرت پاک و الهام شده الهی آنان آلوده شود و به درمان نیاز پیدا کنند؛ چرا که همانند بیماری‌های جسمی، بیماری‌های روحی نیز به درمان نیاز دارند و از آن مهم‌تر این است که در این زمینه نیز پیشگیری مقدم بر درمان می‌باشد. تعلیم و تربیت و به تبع آن تربیت اخلاقی مناسب، علاوه بر اهداف و نتایج مطلوب دیگری که داراست، می‌تواند برای پیشگیری و درمان بیماری‌های روحی مفید واقع گردد. بنابراین نظام تربیت رسمی کشور بایستی تلاش نماید زمینه‌های فطری متریبان را در جهت تربیت اخلاقی شکوفا نماید و گرایش‌های بالقوه فطری را بالفعل نماید. تنها در این صورت است که متریبان هم از گرایش به رذایل مصون می‌مانند و هم در جهت واجد فضایل شدن، راه تعالی را خواهند پیمود.

البته آنچه باید مورد توجه قرار گیرد این است که چه نوع تعلیم و تربیتی، توسط چگونه افرادی و با چه روشی باید صورت پذیرد تا بتواند هدایت انسان را به راه درست و رسیدن به رستگاری تضمین کند. تعلیم و تربیت و ابعاد مختلف آن با داشتن مبانی، اهداف، اصول و روش‌های ارزشمند، می‌تواند انسان را کمک کند تا از آلودگی‌ها دور بماند یا پاک شود؛ چرا که خداوند حکیم در قرآن کریم در سوره مبارکه شمس، بعد از ذکر یازده قسم و پس از بیان این مطلب که بایدها و نبایدها و شایسته‌ها و ناشایسته‌ها را به نفس الهام کرده، می‌فرماید: " قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَ قَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا: کسی که نفس را از آلودگی‌ها پاک کرد، رستگار شد و کسی که آن را آلوده نمود، زیان دید " (شمس، 9 و 10). بنابراین، تلاش برای فلاح و رستگاری انسان و جلوگیری از آلوده شدن فطرت پاک الهی، که در واقع همان تربیت اخلاقی می‌باشد بایستی برای هر نظام تربیتی به ویژه نظام تربیتی کشور اسلامی ایران، از جمله اهداف مهم آموزشی تلقی شود و برای تحقق آن زمینه‌های

لازم را در متربیان ایجاد نماید. با بررسی های انجام شده توسط محقق در عناوین پژوهش های دانشگاهی انجام شده ، مورد ی یافت نشد که تربیت اخلاقی به عنوان یک از جنبه های مهم تعلیم و تربیت، در کتب درسی ابتدایی مورد بررسی قرار گرفته باشد؛ بنابراین با توجه به احساس جای خالی چنین موضوع پراهمیت و نیزعلاقه محقق به مبحث تربیت اخلاقی، تحقیق حاضر با هدف بررسی جایگاه تربیت اخلاقی در کتب درسی دوره ابتدایی با شمارش فراوانی برخی مقوله های تربیت اخلاقی و نیز بهره گیری از روش تحلیل محتوا برای تجزیه و تحلیل یافته ها، انجام شده است .

از آنجا که کتب درسی (محتوای آموزشی) یکی از مهم ترین عوامل اثر گذار در تعلیم و تربیت رسمی است و نیز به سبب اهمیت ویژه ی تربیت اخلاقی درتعالیم دینی و نیز تأثیر بسزایی که در زندگی دنیوی و اخروی انسان دارد؛ در تحقیق حاضر، میزان توجه و اهمیت قایل شده برای برخی از مقوله های تربیت اخلاقی درکتب درسی دوره ابتدایی ، با بهره گیری از روش تحلیل محتوا ، مورد بررسی قرار خواهد گرفت . کتاب های درسی بخوانیم، تعلیمات اجتماعی(مدنی)، هدیه های آسمانی و قرآن پایه های سوم تا پنجم دوره ابتدایی، کتاب هایی هستند که مورد تحلیل قرار گرفته اند تا میزان فراوانی و شیوه های ارائه مقوله های تربیت اخلاقی صداقت، احترام به خود و دیگران، نیکی به پدر و مادر، امانت داری، وفای به عهد و مهربانی مورد بررسی قرار گیرد .

۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق

سعادت فردی و اجتماعی انسان در گرو پاک سازی و تهذیب نفس از آلودگی ها و آراستن آن به فضایل اخلاقی است و علم اخلاق نیز عهده دار بیان صفت ها و رفتارهای پسندیده و ناپسند و راه های درمان رذایل اخلاقی یا جلوگیری از متصف شدن به آن ها می باشد. بنابراین، تربیت اخلاقی در بین ابعاد گوناگون تعلیم و تربیت از اهمیت خاصی برخوردار می گردد و سخن پیامبر اکرم (ص) بهترین گواه این مدعاست . ایشان هدف رسالت و بعثت خویش را به کمال رساندن

مکارم اخلاقی عنوان نموده و فرموده‌اند: " اِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ: همانا مبعوث شدم تا اخلاق حسنه را به کمال برسانم " (نراقی، ملاحمد، 1387، ص 82).

از آنجا که تربیت اخلاقی به عنوان یکی از جنبه‌های مهم تعلیم و تربیت، نقش بسیار مهمی در سلامت روح انسان و سعادت و خوشبختی فرد و جامعه دارد، بایستی بیش از سایر جنبه‌های تعلیم و تربیت، مورد توجه قرار گیرد. انسان‌ها، خواه متدین یا غیر متدین، به سبب داشتن فطرتی پاک و الهی و گرایش فطری به نیکی‌ها و فضایل اخلاقی و نیز به واسطه ارتباط‌های اجتماعی با مردم، هیچگاه بی‌نیاز از اخلاق و پای بندی به اصول اخلاقی و به تبع آن تربیت اخلاقی نبوده و نخواهند بود. چه بسا در هر عصر و دوره‌ای که پای بندی به اصول اخلاقی، توجه به فضایل اخلاقی و به دنبال آن توجه به تربیت اخلاقی، کم رنگ و کم اهمیت شده، سلامت جامعه و افراد آن به خطر افتاده است .

در ایران که آموزه‌های دینی، مبنای تدوین اهداف و برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان قرار می‌گیرد، در جریان تعلیم و تربیت رسمی، اهداف، اصول، برنامه‌ها و محتوای آموزشی نیز مبتنی بر تعلیمات دین مبین اسلام ارائه خواهد شد. بنابراین ضرورت اهمیت ویژه قایل شدن برای تربیت اخلاقی در کنار دیگر جنبه‌های تعلیم و تربیت، بسیار چشم گیر می باشد. در دوران معاصر، به ویژه در کشورهای غربی به دنبال پیشرفت‌هایی که در زمینه علوم تجربی به دست آمد، به تدریج ماهیت توجه به فضایل اخلاقی تغییر یافت. یعنی اخلاق ماتریالیستی به جای اخلاق الهی مورد توجه قرار گرفت و در نتیجه پای بندی به اخلاق الهی و تلاش برای آموزش آن کم رنگ و گاهی با آن مبارزه شد، که البته نتایج زیان باری را نیز در عرصه‌های فردی و اجتماعی به بار آورد. استفاده از انرژی نهفته در اتم برای ساخت بمب اتمی و یا کاربرد سلاح‌های میکروبی علیه انسان‌ها، از جمله موارد استفاده از یافته‌های علمی برای مقاصد جاه طلبانه و بدون توجه به اصول اخلاقی است. اما به تازگی به سبب آسیب‌های جدی که از این ناحیه به بشریت وارد شده است؛ پای بندی به اصول اخلاقی و پرداختن به تربیت اخلاقی در جهان، به طور جدی مورد توجه قرار گرفته است. حتی در کشورهایی که مبتنی

بر ادیان توحیدی اداره نمی‌شوند، توجه به اخلاق و ضرورت پرداختن به تربیت اخلاقی، افزایش چشم‌گیری پیدا کرده است. به عنوان مثال، توماس لیکونا¹ در این باره می‌گوید:

"... نظرسنجی‌ها یکی پس از دیگری نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از مردم آمریکا به این نتیجه رسیده‌اند که این کشور دچار انحطاط معنوی و اخلاقی شده است. این درک و حس رو به رشد وجود دارد که مدارس، خانواده‌ها، کلیساها، همه انجمن‌ها و گروه‌ها - آنها که در طول تاریخ مسئول انتقال میراث اخلاقی به جوانان بوده‌اند - باید جمع شوند و به صورت مشترک، منش اخلاقی کودکان و بالاخره فرهنگ‌ها را ارتقاء دهند. مدارس به سهم خود دوباره متوجه شده‌اند که می‌توانند کارهای زیادی در زمینه پرورش منش خوب انجام دهند. آنها می‌توانند این کار را به این صورت شروع کنند که پرورش منش را بالاترین اولویت خود قرار دهند؛ زیرا این هدف زیربنای دیگر کارهای مدرسه است" (به نقل از داودی، 1388، ص 6). البته در اینگونه کشورها به سبب فقدان بینش

¹ - Lickona , thomas